

MIROSLAV MARCELLI:**Myslenie v sieti**

Bratislava: Kalligram 2018, 98 s.

Kolektívna inteligencia je vzhľadom na expanziu nových digitálnych médií v súčasnosti veľmi významnou a v rôznych vedných oblastiach široko pertraktovanou témou. Na Slovensku, žiaľ, táto reflexia zaostáva, preto aj z tohto hľadiska treba oceniť Marcelliho monografiu *Myslenie v sieti* (2018), ktorá je v našom kultúrno-filozofickom priestore priekopníckym dielom. Na začiatok však treba uviesť, že autor sa touto témou už dlhodobejšie zaoberá a priamo či nepriamo sa jej dotkol v časopiseckých a monografických dielach, ako sú napríklad *Text, sieť a iné nečistoty* (2011), *Komunikácia: myslenie vo veľkom* (2009), *Mesto vo filozofii* (2011) a v iných publikáciách. Marcelliho aktuálna monografia *Myslenie v sieti* je napísaná pútavým esejistickým jazykom so siedmimi skicami: 1) *Úmernosť a jej hranice*; 2) *Veľkosť sociálnej skupiny*; 3) *Malé skupiny vo veľkom svete*; 4) *Nenápadný pôvab malého*; 5) *Zo života hmyzu a ľudí*; 6) *Bezhlavá múdrosť*; 7) *Medzi mýtickým a vedeckým poznaním*. V týchto skiciach sa autor dotýka problému myslenia v malom a vo veľkom, pričom využíva príklady z architektonických premien mesta alebo organizácie hmyzu. Marcelliho práca však jednoznačne graduje pri riešení problému kolektívnej inteligencie v sieti digitálnych médií a pri úvahách o jej pozitívnych a negatívnych stránkach. V súčasnosti sme podľa autora (2018, 19) postavení pred výzvou učiť sa myslieť vo veľkom a stať sa tak súčasťou kolektívnej inteligencie, ktorá by nám mohla pomôcť nájsť nové stratégie a taktiky riešenia globálnych problémov.

Marcelli svoje úvahy o kolektívnej inteligencii začína príkladmi z matematiky v prvej skici nazvanej *Úmernosť a jej hranice*. Autor poukazuje na to, že priama úmernosť, ktorá sa dobre osvedčuje v malých celkoch, často zlyháva v celkoch veľkých. Úmernosť podľa autora prestáva platiť napríklad pri vedení vojny a v urbanizácii. V prvom prípade autor (2018, 10) hovorí o Napoleonových výpočtoch počtu mamelukov a francúzskej armády: „Po istú hranicu mohli mameluci uplatňovať nad Francúzmi výhody, ktoré im poskytovali ich jazdecké schopnosti a lepšie kone; za touto hranicou sa začali prejavovať prednosti disciplíny, organizácie a premyslenej vojenskej stratégie, čím sa zase vyznačovali Francúzi.“ V druhom prípade autor (2018, 13) poukazuje na chyby architektov, ktorí nekriticky prechádzali z úvah o malom dome k „veľkému domu“, teda celému mestu: „Moderní architekti a urbanisti boli

presvedčení, že mesto je vlastne veľký dom.“ Prechod od malého architektonického plánovania k veľkému mal však negatívne dôsledky, čo autor demonštruje na výstavbe štvrte Pruitt-Igoe v meste Saint-Louis, ktorá mala byť emblémom moderného a zdravého bývania a ktorá bola neskôr zdemolovaná.¹ Marcelli na základe týchto dvoch príkladov poukazuje na neúmernosť medzi uvažovaním o malých a veľkých celkoch a o naliehavej potrebe učiť sa v súčasnosti myslieť vo veľkom.²

V druhej skici *Veľkosť sociálnej skupiny* sa Marcelli zamýšľa nad hranicami nášho sociálneho života. Autor (2018, 24) na základe antropologických výskumov R. Dunbara tvrdí, že maximálna veľkosť sociálnej skupiny sa blíži k číslu 150: „Tam niekde leží kvantitatívna hranica, po ktorú nám naša mentálna kapacita dovoľuje svoje ego včleňovať do širších sietí a udržiavať s ich členmi trvalé vzťahy.“ Z tohto dôvodu mať napríklad 3000 priateľov na sociálnych sieťach alebo vyhlasovať, že milujeme celé ľudstvo, je podľa autora fikcia. Marcelli (2018, 27) sa odvoláva na výskumy Dunbara, keď tvrdí, že aj v reálnom aj vo virtuálnom prostredí sociálnych sietí platí číslo 150: „Zameral sa na zistenie priemernej veľkosti skupín priateľov na Facebooku a porovnal ju s veľkosťou skupín ľudí, s ktorými udržiavame sociálne vzťahy v každodenných offline kontaktoch. Toto porovnanie potvrdilo, že číslo 150 určuje priemernú veľkosť jednej i druhej skupiny.“

V tretej skici s názvom *Malé skupiny vo veľkom meste* sa autor zamýšľa nad vzťahmi medzi malými a veľkými sociálnymi zoskupeniami. Na jednej strane sú to neformálne malé skupiny do 150 ľudí, na druhej strane formálne mestské, štátne a nadnárodné zoskupenia, ktoré ich počtom mnohonásobne prevyšujú. Marcelli (2018, 32) tvrdí, že „každý z nás je dnes zákonite občanom dvoch svetov. Prvý, pretrvávajúci od najstarších čias dodnes, jednotlivca socializuje v malých skupinách..., druhý takéto malé skupiny mnohonásobne prekračuje a začleňuje ich do zoskupení,

¹ S problémom moderného urbanizmu sa zaoberá Marcelli v knihe *Mesto vo filozofii* (2011). V nej, okrem iného, analyzuje omyly moderných architektov, ktorí chceli mestá nanovo vystavať na základe modernistických prístupov ako je geometrizácia a funkcionalizmus. Tieto veľké zámery vyústili do urbánnej krízy, demolácií bytových celkov, medzi ktorými vyniká zbúranie štvrty Pruitt-Igoe. Podľa Jencksa, ako uvádza Marcelli (2011, 153), táto udalosť spôsobila, že „zo sveta odišiel modernizmus, aby uvoľnil miesto pre postmodernizmus.“

² Marcelli (2009, 419) už v článku *Komunikácia: myslenie vo veľkom* zdôrazňuje potrebu myslieť vo veľkom. Vychádza pritom z predstavy C.-L. Straussa a jeho modelu mesta: „Všetky tieto podnety nám naznačujú, čo pri skúmaní komunikačných procesov prináša požiadavka myslieť vo veľkom. Až dnes, keď sa vzhľadom na rozsah komunikačných sietí táto požiadavka nastoľuje s veľkou naliehavosťou, môžeme posúdiť produktivnosť modelu, ktorý nám Lévi-Strauss ponúkol. Jeho obraz mesta ako sklíčka kolektívneho vedomia predznamenáva mnohé z toho, čo sa dnes rozvíja v štúdiách reflektujúcich urbánne procesy ako prejav kolektívnej inteligencie.“ Na myslenie vo veľkom Marcelli (2011, 631) upozorňuje aj v článku *Text, sieť a iné nečistoty* a to v súvislosti rizomatickej štruktúry komunikácie v kyberpriestore.

v ktorých sú spoločenské väzby určené právnymi a inštitucionálnymi reglementáciami.“ Malé aj veľké zoskupenie ľudí má svoj osobitý spôsob myslenia a organizácie. Napriek týmto odlišnostiam, ako hovorí autor (2018, 33), „vie sa myslenie v malom spojiť s myslením vo veľkom a stať sa jeho integrálnou súčasťou.“

Vo štvrtej skici s názvom *Nenápadný pôvab malého* autor na základe viacerých príkladov naznačuje, ako sa z malého môže stať veľké, a to aj bez prítomnosti jedného riadiaceho princípu. V šesťdesiatych rokoch to boli malé komunity hippies, ktoré aj prostredníctvom médií prerástli do globálnych rozmerov. V sedemdesiatych rokoch, ako hovorí autor (2018, 45), sa energia, ktorú tomuto hnutiu dodávala umelecká produkcia, pomaly začínala vyčerpávať.“ Namiesto nich podľa autora (2018, 45) prišla nová ekonomická teória E. F. Schumachera, ktorý hlásal krásu malého: „Nie náhodou Schumacherovo posolstvo o kráse malého nachádza ohlas pri každej z kríz, akými globálna ekonomika prechádza.“ Tretí príklad, na ktorom autor (2018, 46) ilustruje prienik malého do veľkého, je koncepcia M. Gladwella, v ktorej všetko dávajú do pohybu malé podnety a v určitom prostredí vyvolávajú epidémiu.“ V súčasnosti sa s epidemickým šírením informácií stretávame najmä na sociálnych sieťach a v oblasti ekonomiky sa dokonca aj jedno z odvetví nazýva virálny (vírusový) marketing. Na základe týchto príkladov môžeme vidieť, že aj malé je schopné preniknúť do veľkého, a to aj bez jedného riadiaceho princípu. Marcelli (2018, 50) si na záver tejto skice kladie kľúčovú otázku, „či neorganizovaný pohyb veľkého množstva malých prvkov naozaj splodí iba chaos.“

V piatej skici, ktorá má názov *Zo života hmyzu a ľudí*, Marcelli rieši problém organizácie malých jednotiek, ktoré nemajú riadiace centrum. Názorným príkladom pre takúto organizáciu je podľa neho mravenisko. Mravce na základe niekoľkých signálov vedia čo majú robiť: spolu vedia vystavať mravenisko, vedia bojovať proti nepriateľovi, nájsť cestu domov a pod. Mravenisko je tak podľa autora (2018, 53) „pozoruhodnou ukážkou decentralizovaného spoločenstva organizovaného *zdola nahor*.“ Okrem toho si autor myslí (2018, 54), že by sme im mohli prisúdiť aj istý typ inteligencie: „Prečo by však inteligencia mala byť vyhradená vedomému mysleniu, prečo by jej prítomnosť nemohla ukazovať aj taká stavba, akou je mravenisko?“ Marcelli ďalej uvažuje, že takýto organizovaný a emergentný systém mravcov by sme mohli preniesť aj do ľudskej spoločnosti. Autor (2018, 58) sa odvoláva na Johnsona, keď tvrdí, že „mestá, podobne ako kolónie hmyzu, poskytli príležitosť istému druhu emergentnej inteligencie, prejavujúcej sa v schopnosti uchovávať a vyvolávať informáciu, rozpoznávať vzory správania a odpovedať na ne.“ Marcelli (2018, 63) tieto úvahy ďalej rozvíja a posúva do nového telekomunikačného priestoru, teda kyberpriestoru, v ktorom sa emergentná inteligencia môže ešte výraznejšie prejavovať. Ako však autor

(2018, 64) správne poznamenáva, cesta od reality sveta do kyberpriestoru nie je jednosmerná, ale otvára sa aj opačným smerom: „Kyberpriestor v rastúcej miere dovoľuje zasahovať do procesov utvárania prostredia, kde žijeme ako fyzické bytosti, ako obyvatelia domov, ulíc a miest, ako občania štátov.“ K tomu by sme ešte dodali, že kyberpriestor zasahuje najprv kognitívne schopnosti človeka³, až potom sa tieto zmeny premietajú do kultúry a spoločnosti vrátane organizácie miest. Tento vplyv už viac ako pred polstoročím rozpoznal M. McLuhan (2011, 32), keď uviedol: „Technológie nepôsobia na úrovni názorov alebo pojmov, ale stále a bez akéhokoľvek odporu menia vzájomný pomer zmyslov a modelov vnímania.“ J. Lohisse (2003, 167) podobne tvrdí, že technológie „vytvárajú sociálne štruktúry, zasahujú do spôsobov myslenia, usmerňujú obrazotvornosť, podmieňujú chápanie sveta.“

V šieste skici s názvom *Bezhlavá múdrosť* autor skúma pozitívne a negatívne stránky kolektívneho myslenia väčších (masových, davových) skupín. Hneď v úvode však Marcelli upozorňuje na to, že filozofi, až na malé výnimky, sa na masu pozerali s dešpektom, ako na čosi, čo je živejšie a viac emocionálnej ako racionálnej povahy. Napriek tomu si autor myslí, že v kolektívnej inteligencii masy by sme mali hľadať aj potenciál na pozitívne zmeny. Odvoláva (2018, 74) sa pritom na Rheingolda, ktorý upozorňuje „že zo spojenia počítačov a sieťovej komunikácie môže v nastupujúcom informačnom veku vzísť čosi viac: dôvtipné riešenia kultúrnych a sociálnych problémov.“ Takisto pripomína koncepciu P. Lévyho (Marcelli 2018, 77), ktorý hovorí o kolektívnej inteligencii ako o „harmonizácii individuálnych vkladov.“ Marcelli si však dobre uvedomuje, že spomínaní autori stáli skôr na začiatku týchto procesov a v súčasnosti už vieme, že prinášajú aj negatívne javy, ktoré môžu byť dôvtipnými riešeniami napríklad aj teroristických útokov, kontroly súkromia a podobne. Autor (2018, 79) sa zamýšľa aj nad tým, či „používanie internetu a mobilných telefónov neoslabilo kognitívne schopnosti používateľov do tej miery, že je namieste hovoriť o masovej digitálnej demencii.“ Marcelli sa v tomto smere odvoláva na Spitzerovo dielo *Digitálna demencia* (2014), kde sa jeho autor na margo digitálnych médií vyjadruje dosť kriticky, pričom najväčšmi kritizuje narušenú pozornosť, oslabenú pamäť a schopnosť interpersonálnej komunikácie. Na základe poznania týchto negatívnych vplyvov sa Marcelli v závere tejto skice (2018, 80) zamýšľa aj nad vierou v existenciu kolektívnej inteligencie a nad tým, či náhodou nie je „výplodom modernej mytológie.“

³ O zmenách v kognitívnych schopnostiach človeka pod vplyvom používania digitálnych médií píše autori S. Gálik a S. Gáliková Tolnaiová v článku: *Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach* (2015). Podobné úvahy sú rozvíjané v článkoch od S. Gálika *Being and Time in Online Communication* (2016) a *Influence of cyberspace on changes in contemporary education* (2017).

V poslednej, siedmej skici s názvom *Medzi mýtickým a vedeckým poznaním* si autor (2018, 82) hneď v úvode kladie otázku: „Prečo by sme za jeden z týchto menších mýtov nemohli pokladať príbeh o zrode kolektívnej inteligencie z média digitálnej komunikácie?“ Marcelli sa pritom odvoláva nielen na negatívne javy, ktoré spôsobujú digitálne médiá, ale aj na seriózne vedecké články o kolektívnej inteligencii. Jedným z takých je aj článok od J.-F. Dortiera, ktorý kolektívnu inteligenciu pokladá za mýtus. Autor (2018, 83) jeho prístup parafrázuje takto: „Dortier sucho konštatuje, že nijaký podnik, nijaká administratíva nefunguje na základe samoorganizácie: aby sme si skonštruovali lietadlo, postavili dom, vydávali časopis, prevádzkovali nemocnicu, potrebujeme celkový plán a centrum riadenia špecializovaných funkcií.“ Na prvý pohľad by sa zdalo, že myšlienka kolektívnej inteligencie je už prekonaná. Napriek tomu sa v súčasnosti ozýva čoraz väčší počet hlasov, ktorý zdôrazňuje dôležitosť, ba až nevyhnutnosť kolektívnej inteligencie. Marcelli (2018, 84) to ilustruje na príklade explózie raketoplánu *Challenger* z roku 1986. Vyšetrovatelia tejto havárie dospeli k záveru, že okrem iného zlyhala komunikácia medzi inžiniermi a vedúcimi pracovníkmi. Vedecký časopis *Cerveau & Psycho* v roku 2006 túto tragédiu zhodnotil ako „školský príklad zanedbania významu kolektívnej inteligencie v riadení veľkej organizácie.“ Podľa Marcelliho (2018, 85) sa nám kolektívna inteligencia vracia späť cez sociálnu psychológiu, ale na to, aby dobre fungovala, treba ju cieľavedome kultivovať: „Kolektívnu inteligenciu treba zavádzať, kultivovať a upevňovať radom cieľavedomých a inteligentných opatrení.“ Správne emocionálne a sociálne nastavený kolektív je podľa Marcelliho (2018, 85) viac ako ich IQ. Na záver tejto skice autor (2018, 86) naznačuje aj mierny optimizmus: „Myslenie vo veľkom napriek všetkým dezilúziám po krachoch predchádzajúcich pokusov stále pokračuje v hľadaní sociálnych foriem, kde by sa malé komunitné skupiny nerozpúšťali, ale tvorili by ich integrálné súčasti.“

Z Marcelliho úvah vyplýva, že kolektívna inteligencia alebo myslenie vo veľkom sú stále aktuálne a v konfrontácii s mnohými zlyhaniami vo veľkom, napríklad v rámci globálnych problémov, ešte naliehavjšie. Autor ďalej upozorňuje, že nemožno všetko ponechať len na spontánnu samoorganizáciu, ktorá môže nadobudnúť aj neinteligentnú, ba až hlúpu podobu. Kolektívnej inteligencii sa treba učiť, napríklad aj v rámci takzvaného *team buildingu* a *team trainingu*. Dôležité je nastavenie jednotlivých členov tímu, ktorí sú ochotní a schopní kooperovať. Paradoxne, mierny optimizmus do tohto procesu môžu priniesť aj zmeny v kognitívnom nastavení ľudí, ktorí sú schopní asociatívneho myslenia, rýchlej komunikácie, zdieľania, čo sú schopnosti vytrénované pod vplyvom nových médií a komunikácie v kyberpriestore.

Na záver treba povedať, že Marcelliho monografia *Myslenie v sieti* predstavuje aktuálne a veľmi zaujímavé skúmanie kolektívnej inteligencie, ktoré prekvapuje, inšpiruje a zároveň vyvoláva veľa otázok ako v súčasnom, tak aj v budúcom vývoji ľudstva. Veľkým benefitom tejto práce je brilantný literárny štýl autora, ktorý veľmi uľahčuje a spríjemňuje čítanie a porozumenie textu. Z tohto, ale aj iných dôvodov Marcelliho esejistickú prácu odporúčam nielen pre filozofov, ale aj pre odborníkov z oblasti spoločenských a humanitných vied, a vôbec všetkým, ktorí sa o tento aktuálny fenomén zaujímajú.

Slavomír Gálik

Literatúra

- GÁLIK, S. (2016): Being and Time in Online Communication. *European Journal of Science and Theology*, 12 (5), 5 – 14.
- GÁLIK, S. (2017): Influence of cyberspace on changes in contemporary education. *Communication Today*, 8 (1), 30 – 39.
- GÁLIK, S., GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, S. (2015): Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach. *Communication Today*, 6 (1), 4 – 15.
- LOHISSE, J. (2003): *Komunikační systémy. Socioantropologický pohled*. Praha: Karolinum.
- MARCELLI, M. (2018): *Myslenie v sieti*. Bratislava: Kalligram.
- MARCELLI, M. (2011): *Mesto vo filozofii*. Bratislava: Kalligram.
- MARCELLI, M. (2011): Text, sieť a iné nečistoty. *Filozofia*, 66 (7), 623 – 633.
- MARCELLI, M. (2009): Komunikácia: myslenie vo veľkom. *Filozofia*, 64 (5), 410 – 419.
- McLUHAN, M. (2011): *Jak rozumět médiím. Extenze člověka*. Praha: Mladá fronta.
- SPITZER, M. (2014): *Digitální demence. Jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host.

Slavomír Gálik
Katedra masmediálnej komunikácie
FMK UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: slavomir.galik@ucm.sk